

Konstnärernas Riksorganisation.

Till Kreativa Sverige Ku 2021:03

Epost: ku.kkn-strategi@regeringskansliet.se

Kopia till: Ku.KL@regeringskansliet.se

Remissvar till Kreativa Sverige!

Nationell strategi för främjande av hållbar utveckling för företag i kulturella och kreativa branscher **SOU 2022:44**

Konstnärernas Riksorganisation

Konstnärernas Riksorganisation företräder 3 500 professionella bildkonstnärer, konsthantverkare och formgivare i Sverige. Organisationen bildades 1937 och arbetar för konstnärlig frihet, goda villkor för bild- och formkonstnärer samt sluter avtal för sina medlemmars räkning och är den enda organisation som företräder den här gruppen i fackliga, yrkesmässiga, ekonomiska och sociala intressen samt i kulturpolitiska sammanhang och det offentliga samtalet. Föreningen har aktiva regionstyrelser, lokalföreningar och talespersoner över hela landet.

Vi ställer oss bakom KLYS remissvar

Som en av medlemsorganisationerna i KLYS har Konstnärernas Riksorganisation deltagit i och står bakom det remissvar över betänkandet Kreativa Sverige! Nationell strategi för främjande av hållbar utveckling för företag i kulturella och kreativa branscher (SOU2022:44) som lämnats in av KLYS. Detta remissvar ska därmed endast ses som ett tillägg och fördjupning i vissa frågor som är av särskild vikt för bild- och formkonstnärer.

Inledning

Kreativa Sverige fick en förhållandevis kort utredningsperiod inom ett komplext område som borde fått längre tid anser Konstnärernas Riksorganisation då framtagandet av en övergripande strategi med ett tydligt kulturskaparperspektiv i hela kedjan är av stor vikt för utveckling av området.

Konstnärernas Riksorganisation är därför positiv till att det i utredarens förord slås fast att "För hållbarhet i systemet framåt måste vi även infoga kulturell hållbarhet. Utan konst och kultur, inga kulturella och kreativa branscher." Ytterligare utgångspunkter som också nämns i förordet och som Konstnärernas Riksorganisation ser som viktiga är ett långsiktigt synsätt, större systemförståelse och betydelsen av att det finns tillgång till kultur i hela landet. Liksom att det långsiktiga perspektivet och hållbarhetsdimensionerna är kopplade till de strategiska prioriteringarna. Som det viktigaste förslaget i utredningen anges ett tydligare tvärpolitiskt ansvar för branschen. Ett förslag som Konstnärernas Riksorganisation också välkomnar.

För att kunna vara yrkesverksam som bild- och formkonstnär finns det i praktiken inget annat alternativ än att driva eget företag. I Konstnärsnämndens rapport om demografi, inkomster och sociala villkor från 2016¹ framkom att en hög andel, 73 procent, av konstnärer verksamma inom bild och form deklarerade för näringsverksamhet, oftast i form av enskild firma.

Det är viktigt att beslut kopplat till strategin som rör bild- och formkonstområdet inkluderar ett tydligt konstnärsperspektiv, eftersom konstnärerna är de som skapar det innehåll och kärnvärde som denna sektor kan bygga vidare på. Dessutom måste beaktas, som Författarfonden skriver i sitt remissvar till Kreativa Sverige, "Av de skäl som har att göra just med olika logiker och olika drivkrafter skapar kommersiellt syftande verksamheter ofta ekonomisk tillväxt utan att ekonomin hos de enskilda konstnärerna samtidigt växer", sid 3.

"Contrary to the value chain in tangible cultural heritage (... and which focuses more on activities of preservation, dissemination and exhibition), at the core of the analysis of visual arts is the (contemporary) creation of visual arts (creation of the paintings etc.), which is a central part of the value chain", se *Mapping the creative value chain, European Commission 2017*, sid 40².

Avgränsning

Liksom KLYS avgränsar Konstnärernas Riksorganisation sitt remissvar till att omfatta förslaget till den nationella strategin. Kommentarer struktureras i enlighet med förslagets rubriker och med fokus på den enskilda kulturskaparen. De förslag på insatser som listas i bilaga till strategin uppfattar vi som förslag som behöver kompletteras och granskas i ett senare skede.

Kreativa Sverige! En sammanhållen strategi för att främja hållbar utveckling för företag i kulturella och kreativa branscher (Kap 2)

Konstnärernas Riksorganisation tycker det är bra att det är privata företag och företagare som är i fokus i strategin och inte verksamheter inom kulturpolitiken generellt. Dock är det viktigt att beslutsfattare är medvetna om bredden på syftet med

¹ <https://www.konstnarsnamnden.se/om-konstnarsnamnden/publikationer/konstnarernas-demografi-inkomster-och-sociala-villkor/>, sid 12.

² <https://eusea.info/wp-content/uploads/2019/06/Mapping-the-value-chain.pdf>

företagens verksamhet. Allt från de som bedriver en professionell verksamhet helt på konstnärlig grund till de som bedriver en alltigenom marknadsanpassad verksamhet. Det är två helt olika inriktning på företag med olika förutsättningar och behov och insatserna måste anpassas därefter. Vilket även mycket riktigt slås fast som en av utgångspunkterna för strategin, att "Branscherna rymmer företag med drivkrafter och utvecklingsbehov som skiljer sig åt. En och samma modell för främjande fungerar inte för alla företag", sid 26.

Arbetsmarknaden inom kulturområdet är fragmentiserad och villkoren är många gånger oskäliga. Att GIG-ekonomin är ett uttryck som ursprungligen kommer från den kulturella och kreativa sektorn är inte omedelbart till dess fördel utan tvärtom säger snarare mycket om hur dess problematiska förutsättningar utvecklats för konstnärer/kulturskapare, sid 167. Effekterna av denna "nya" ekonomin blev mycket tydlig under pandemin och Konstnärernas Riksorganisation är överens med utredningen om att det snabbt behövs nya lösningar kring upphovsrättigheter och sociala trygghetssystem för enskilda kulturskapare, sid 24. Och, **Konstnärernas Riksorganisation** vill uppmärksamma att det är fler frågor som är oerhört problematiska för att kunna driva ett konstnärskap som enskild firma eller enmansföretag.

Strategins vision och mål (kap 3)

Strategin avser att omfatta alla privata företag i branschen men för att understryka att det rör sig om företag med diametralt motsatta syften anser Konstnärernas Riksorganisation att det även i visionen måste tydliggöras att det handlar om företag med helt skilda drivkrafter och behov.

Modeller för planering av insatser (kap 4)

Modellerna som presenteras i kap 4 kan vara värdefulla verktyg för att tydliggöra förståelsen för vilka insatser som behövs och var det ska satsas. Men figur 1 behöver kompletteras med en dimension för kulturella- och konstnärliga processer som huvudsyfte. Om branschen ska förstås fullt ut måste det finnas kunskap och medvetenhet om företagets olika drivkrafter. Ju mer detta står klart desto bättre kommer effekterna av strategins insatser att få.

Att inte ha vinstsyfte som huvudsyfte betyder inte att man inte behöver ha lönsamhet och ett långsiktigt hållbart företagande. Istället är fokus och syfte skapande och konstnärliga processer.

När större insatser görs, bör effekterna av insatsen beaktas ur ett bredare perspektiv som även tar hänsyn till soloföretagen, inte bara till det företag som tar emot stödet. Ett långsiktigt hållbart företagande som även beaktar enskilda konstnärer garanterar ett kvalitativt innehåll och tillväxt för hela branschen.

Författarfonden påpekar mycket riktigt i sitt remissvar till Kreativa Sverige att "Vad som ur ett näringspolitiskt perspektiv är att betrakta som avgörande innovationer kan vara revolutionerande när det gäller spridningen av konst och kultur utan att de självklart främjar konstnärlig utveckling eller leder mot kulturpolitiska mål.", sid 2.

Det måste finnas en bedömning av hur framförallt tekniska innovationer fungerar i hela värdekedjan, dvs. också för kulturskaparna.

Definitioner och språkanvisningar (kap 5)

Konstnärernas Riksorganisation anser liksom KLYS att det är mycket olämpligt att benämna kreatörens eller kulturskaparnas arbete och resultat som en **råvara**. Detta ger felaktigt uppfattningen att skapande förädlas till något användbart först genom investeringar i senare led, vilket avviker helt från immaterialrättens grundtanke att kreatören utgör den första viktiga marknadsaktören i KKN:s värdekedja.

Konstnärernas Riksorganisation **vill förtydliga under exempel för definitionen av företag att** egna intäkter för privata företag även innehåller intäkter för uppdrag och försäljning till offentliga institutioner eller till aktörer eller projekt som finansieras helt eller delvis av offentliga medel.

Tydligt tvärpolitiskt ansvar för kunskap, synergier och samverkan (kap 6)

Tydligare samordning och synergier inom staten

Särskild bevakning bör även ske av att kulturpolitiken har kvar ett starkt ansvar för att följa de nationella kulturpolitiska målen innefattande kravet på att säkerställa konstnärlig frihet (yttrandefrihet) för konstnärer och kulturskapare.³

Konstnärernas Riksorganisation liksom KLYS stödjer målsättningen att Regeringen årligen bjuder in och för dialog med branschorganisationer och andra företrädare för kulturella och kreativa företag och företagare, sid 51.

Konstnärernas Riksorganisation vill särskilt betona behovet av ett tydligt konstnärsperspektiv i hela kedjan när det gäller samverkan. Det finns en risk att expertmyndigheterna får rollen som representanter för kulturskapare trots att deras huvudsakliga kunskap och kontakt med kulturskapare inte kommer från KKN-företagens vardag utan via deras roller som bidragsgivare eller inköpare av kulturella och kreativa tjänster och alster.

En breddad blick på kultur- respektive näringspolitiska ingångar till synergier och samverkan, sid 50.

Utredningen pekar på att de nationella kulturpolitiska målen är otydligt formulerade när det gäller att främja kulturföretag. De lyfter skrivningarna i vägledningen till målen från 2009. ”Där framgår att kulturföretagande är en viktig angelägenhet för

³ ”Målen för kulturpolitiken är att kulturen ska vara en dynamisk, utmanande och obunden kraft med yttrandefriheten som grund, att alla ska ha möjlighet att delta i kulturlivet och att kreativitet, mångfald och konstnärlig kvalitet ska präglade samhällets utveckling.”

kulturpolitiken. Där står också att det inte finns någon given motsättning mellan kommersiell bärkraft och konstnärlig kvalitet eller frihet. Det framgår att de finns möjlighet för kulturpolitiken att främja båda delar.”

Konstnärernas Riksorganisation vill påpeka vikten av att kulturpolitiken tar ansvar för skälig ekonomisk ersättning till de konstnärer som anlitas i den offentligt finansierade verksamheten och fria kulturlivet som de kulturpolitiska målen ställt upp.

Övriga strategiska prioriteringar (kap 7)

7.2 Förnyelse av rådgivning, kapitalförsörjning och innovationsstöd

I det avslutande kapitlet, *sid 48*, i Tillväxtverkets rapport *Ge plats på scen! Kulturföretagen vill växa, år 2019*⁴ görs en viktig reflektion och pekas på ett intresse för att fördjupa kunskapen om de kulturella och kreativa företagen med kompletterande studier om frågor som även rör **företagens processer**, inte bara frågor om produkterna. Det är viktigt att bild och formkonstnärerna får relevant stöd i sitt företagande men det gäller även att de främjande systemen ökar sin kunskap om hur värde byggs i bild- och formkonstnärernas enskilda företag.

I utvecklingen av företagen är det viktigt att den sker i dialog med konstnärerna, yrkes- och branschorganisationer samt branschens aktörer. Tillfälliga eller permanenta branschråd kan fungera som forum för utvecklings- eller uppföljningsdiskussioner.

En del av svårigheterna går inte att åtgärda med enbart företagsstöd och kompetensutveckling hos det enskilda företaget. Problemen är större och mer komplexa än så och behöver behandlas av den statliga nivån som utredningen föreslår genom en **Interdepartemental grupp** med ansvar att koordinera och utveckla arbetet på övergripande nivå. Se vidare i bilaga **Konstnärernas Riksorganisations inspel** till utredningen, sid 6 - 8.

Anpassa formerna för och öka tillgången till stöd ... genom innovation och förnyelse

7.3 Långsiktigt och snabbt på upphovsrättens marknad

Såsom beskrivs i bl.a. KLYS remissvar, sid 8, har upphovsrätt en avgörande betydelse för egenföretagande kulturskapare, däribland bild- och formkonstnärer. Men det som skiljer konstnärer från många andra kulturskapare är att de traditionellt sett haft en stor del av sina intäkter från försäljning, utställning eller beställning av unika fysiska verk. Det håller idag på att ändras bl.a. på grund av det utökade intresset av bildanvändning i våra sociala plattformar och på den digitala on-line marknaden. Det utvecklas också helt nya former nyttjanden av bildkonst genom streamingstjänster

⁴<file:///Users/evamansson/Downloads/Ge%20plats%20p%C3%A5%20scen!%20Kulturf%C3%B6retagen%20vill%20v%C3%A4xa%20Rapport%202019.pdf>

och nu senast genom försäljningen på kryptomarknaden av s.k. NFT (Non Fungible Tokens) knuten till digitala bilder av konst.

Eftersom bildkonst tidigare huvudsakligen sålts i unika fysiska exemplar, utgör de **nya affärsmodeller** vari det i stället säljs åtkomst och ett visst nyttjande (streaming, NFT mm) till konstverk istället för ett unikt fysiskt exemplar av ett konstverk, ett område där det kommer att spela en avgörande roll för bildskaparna att det etableras lämplig och proportionell ersättning till upphovspersonerna, här bildskaparna, för sådant nyttjande, jfr de nya "DSM-bestämmelserna" i Upphovsrättslagen.

Såsom KLYS skriver, sid 8, har det också under flera år påtalats i olika remissvar och utredningar av KLYS, Konstnärernas Riksorganisation och andra, de absolut nödvändiga behoven av reformer på området för att de som står bakom den digitala marknadens kreativa "content" ska kunna fortsätta verka.

Konstnärernas Riksorganisation vill också lyfta vikten av att i den översyn av inskränkningarna i upphovsrättslagen som nu pågår (dir 2022:125), välja de för upphovspersonerna och utövarna minst ingripande åtgärderna ur både integritets- och ekonomiskt perspektiv. Det här handlar om föreslagna begränsningar av upphovsrätten som kommer att påverka upphovspersonernas rätt och möjligheter att få skäligen betalt, om ens något, för nyttjande av deras verk.

Frågor om ersättning till konstnären för hans arbete i projekt och uppdrag betraktas ibland som konstnärens egna "problem". Det är inte ovanligt att konstnären är den enda som i ett projekt inte får betalt för sin tid, vilket inte ger den hållbarhet i hans verksamhet som krävs för att säkerställa den bredd av uttryck en marknad och ett samhälle behöver.

Konstnärerna Riksorganisation vill lyfta vikten av att offentliga aktörer erhåller en ökad kunskap och arbetar strategiskt och i egna avtal för att stärka upphovspersonernas villkor och rätt till skälig ersättning för efterfrågat nyttjande av deras verk. Idag förekommer krav i offentliga kontrakt, t ex gestaltungsuppdrag, på att konstnärerna upplåter omfattande upphovsrättsligt nyttjande av det färdiga konstverket utan att någon ersättning utgår.

Det finns ett stort behov av att med stöd av yrkesorganisationer för kulturskapare (som har mångårig erfarenhet av vilka frågor och problem som är aktuella) informera och förmedla kunskap om hur upphovsrätt och andra rättigheter bör hanteras av konstnären själv samt av hans uppdragsgivare i utställningar, gestaltungs- och formgivningssuppdrag samt då konstverk ska hanteras på on-line plattformar av olika slag, såsom i digitala gallerier, på kryptoplattformar och blockkedjor mm.

Upphovsrätt utgör grunden för många affärsmodeller inom KKN och många andra branscher, och är därmed en viktig del av näringspolitiken. Det tillhör egentligen inte kulturpolitiken alls, jfr det felaktiga påstående i utredningen sid 60 om att upphovsrätten i Sverige traditionellt har tillhört det kulturpolitiska området. Något som också KLYS reagerat på, sid 10.

7.4 Export, internationalisering och värdeskapande utomlands

Konstnärernas Riksorganisation precis som **KLYS stödjer Kreativa Sveriges förslag att** det finns skäl för att Kulturrådet fortsatt får i uppdrag att i samverkan med Tillväxtverket fördela exportstöd till mellanledet inom områdena litteratur, dramatik, scenkonst, bild- och formkonst och musik. Med hänvisning till de pilotprojekt som tidigare genomförts, sid 64.

Konstnärernas Riksorganisation vill dock betona vikten av att inte sammanblanda exportstödet med stöd för internationalisering inom ramen för kulturpolitisk verksamhet.

7.5 Hållbar arbetsmarknad och kompetensförsörjning för alla

Behov av att lösa utmaningar för social och ekonomisk hållbarhet

Liksom KLYS så stödjer Konstnärernas Riksorganisation utredningens målsättning att ”Statens generella sociala och ekonomiska trygghetssystem för företag har anpassats till att fungera effektivt för alla slags företagsformer, samt till affärsmodeller och villkor för företag i kulturella och kreativa branscher.”

Konstnärernas Riksorganisation har länge arbetat för att stipendier ska bli SGI-grundande och konstnärer ska kunna få del av trygghetssystemet.

Vi vill därför understryka det som KLYS också påpekar att ”oavsett hur skyddet kommer att utformas, är det avgörande att den enskilde konstnären/kulturskaparen får skälig ersättning för sitt arbete och därmed får en inkomstnivå som innebär att de överhuvudtaget inkluderas i systemen. Här har det offentliga stort ansvar för skälig ekonomisk ersättning till de konstnärer som anlitas i offentligt finansierad verksamhet och i det fria kulturliv som de kulturpolitiska målen ställt upp.”

”Att öka möjligheterna för att kunna bedriva ett ekonomiskt och socialt hållbart kulturskapande/konstnärskap **gynnar också mångfald och bredd i rekryteringen.**”

7.6 Platsens betydelse för kulturella och kreativa verksamheter (och tvärtom).

Även om ”nästan alla kulturella och kreativa företags produkter är i grunden baserade på immateriella tillgångar”, sid 69, så finns det många produkter/tjänster, särskilt för bild- och formkonstnärer, som har som förutsättning för sin tillkomst **den fysiska platsen, det fysiska arbete, det fysiska verket samt det fysiska publika mötet.**

Konstnärernas Riksorganisation stödjer utredningens målsättning att integrera kulturella och kreativa branscher i den regionala och kommunala

samhällsplaneringen. Det finns många värdefulla konst- och kulturverksamheter samt allt från lokala till internationella arrangemang som spelar stor roll för platsutvecklingen i en viss region och ger synergier med besöksnäringen. Ett levande konstliv i en region kräver dock inte bara platser att visa konst på utan också att det finns adekvata produktionslokaler, som ateljéer och kollektivverkstäder. Konstnärernas Riksorganisation ser därför positivt på att utredningen i sin målsättning uppmärksammat att det behövs ”Platser där det finns lokaler med låga hyror för företagen och som kan omformas flexibelt efter företagets olika behov.”, sid 74.

Konstnärernas Riksorganisation anser att strategin även bör uppmärksamma Gestaltad Livsmiljö som en viktig satsning i regionala/kommunala sammanhang. I propositionen 2017/18:110 *Politik för gestaltad livsmiljö* lyfts återkommande konsten, konstnären, konstnärliga processer och den fria konsten som centrala områden inom fältet gestaltad livsmiljö. Ett motsvarande projekt har även utvecklats i Europa, The New European Bauhaus. Regioner och kommuner bör säkerställa att konsten finns med i samhällsplaneringen och bebyggelseutvecklingen i hela regionen. Se vidare i **Konstnärernas Riksorganisations inspel** till utredningen, sid 4.

Konstnärernas Riksorganisation anser att bild- och formkonstnärer **bör finnas representerade** i regionala dialogforum för besöksnäring, regional utveckling, i strategier för levande städer och Gestaltad Livsmiljö eller i andra regionala sammanhang där KKN bör inkluderas.

Uppföljning av strategin och dess insatser (kap 8)

Konstnärernas Riksorganisation vill understryka behovet som **KLYS uppmärksammar**, att uppföljning och utvärdering sker regelbundet i dialog med branschens representanter.

Liksom KLYS anser Konstnärernas Riksorganisation att en strategi för kulturella och kreativa branscher också bör innehålla och/eller beakta tillämpningen av LOU:

1. Se över tillämpningen av LOU

En del tjänster och produkter inom konst och kulturområdet upphandlas enligt Lagen om Offentlig upphandling, LOU. Generellt behöver kompetensen att upphandla kreativa tjänster samt tjänster inom konst- och kulturområdet stärkas. I en tid då Sverige och världen eftersträvar hållbarhet i alla dess former är det anmärkningsvärt att det offentliga i rollen som aktör på marknaden inte eftersträvar också socialt och ekonomiskt hållbara villkor.

I ett nytt beslut om lagförändringar inom LOU, se Betänkandet SOU 2018:44, Möjligt, tillåtet och tillgängligt – förslag till enklare och flexiblere upphandlingsregler och vissa regler om överprövningsmål⁵, har tröskelvärdet för upphandling av tjänster

⁵ <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2018/06/sou-201844/>

radikalt höjts och **annonseringsplikten försvunnit**. Det har införts förändrade regler för överprövning som innebär **höjda avgifter så att risken för felaktiga beslut övervältras på leverantörerna**, vilket är en allvarlig rättssäkerhetsfråga. De nya bestämmelserna började gälla den 1 februari 2022.

Liksom KLYS anser Konstnärernas Riksorganisation därför att det krävs uppföljning och närmare granskning av vilka effekter det nya beslutet får vid upphandling av tjänster inom konst och kultur.

KLYS föreslår som ett led i strategin att Upphandlingsmyndigheten, eller annan relevant myndighet, får i uppdrag att fungera som upphandlingsstöd för såväl upphandlande myndigheter som leverantörer av tjänster inom konst och kultur. Till uppdraget måste knytas en dialog med representanter för upphandlande myndigheter och leverantörer av tjänster inom konst, kultur och kreativa tjänster.

Uppdraget bör inkludera:

- En granskning av villkoren vid offentliga upphandlingar av KKN i enlighet med LOU, med särskilt fokus på enskilda konstnärer/kulturskapare.
- En utredning om möjlighet att ta fram ramavtal på obalanserade KKN-områden där de övervägande upphandlingarna riktar sig till enskilda konstnärer/kulturskapare.

Bilagor:

1. KLYS remissvar Kreativa Sverige
Nationell strategi för främjande av hållbar utveckling för företag i kulturella och kreativa branscher, **SOU 2022:44**.
2. KRO inspel till utredningen
Kreativa Sverige, Nationell strategi för att främja de kulturella och kreativa näringarna, **Ku 2021:03**.

Begäran om rättelse i utredningen Kreativa Sverige 2022:44

I utredningen Kreativa Sverige 2022:22 har på sidorna 199-200 angivits att ”Konstnärernas Riksorganisation menar att denna ojämna fördelning av moms skapar stora problem för konsthantverkaren, som betalar en skattesats på 25 procent till skillnad från bildkonstnären, som beskattas med 12 procent moms”.

Citatet är inte från Konstnärernas Riksorganisation som förespråkar en enhetlig kulturmoms på 6 %.

Stockholm 2022-12-20

För Konstnärernas Riksorganisation

Eva Månsson / verksamhetschef
Sara Edström, riksordförande